

Andrius Didžiulis

Kilęs iš Vilniaus, 23 m.

Liepos 7 diena

Pagaliau išvykome į Sibirą. Dieną pradėjome nuo susitikimo LiJOT biure, kur mūsų kuprines pasunkino bendri daiktai, o galvas – daugybė patarimų ir palinkėjimų. Nuo pat pradžių aplink šmirinėjo galybė žurnalistų su kameromis ir diktofonais. Klausinėjo, kaip jautėmės, ar pasiruošę ir t.t. Sunkūs klausimai, juk tiek minčių pynėsi galvoje. Mačiau, kaip jų kamantinėjami dalyviai stengėsi į klausimus žiūrėti lengvai, su humoru. Gal ir gerai, tada nebuvo prasmės gilintis į asmeninius išgyvenimus.

Užsikėlę mantą ant kupros kulniavome pėsčiomis į traukinių stotį. Pakilūs, geros nuotaikos, pasiryžę labai daug atlikti per artimiausias dvi savaites, ėjome Didžiąja gatve. Aplink būriavosi daug smalsių ir fotoaparatais apsiginklavusių turistų, į mus galvas suko šurmulį išgirdę vilniečiai.

Akimirką pagalvojau, kiek daug jau gavau patekęs į „Misija Sibiras‘11“. Nors dar nenuvykau į Sibirą, jau bendravau su daugybę tremtinių, politinių kalinių, sveikinausi su Prezidente, Premjeru, Seimo pirmininke ir kitais politikais. Kaip tai atsitiko? Kuo labiau įsitraukiau į projektą, tuo aiškiau mačiau šio projekto įtaką, turtą, kurį sukrovė šešerių metų ekspedicijos. Savotiškai pasidžiaugiau atsakomybe būti vienu iš sibiriakų – atsirado dar vienas iššūkis, kuris atnešė ir atneš daug džiaugsmo gyvenimu.

Stotyje patekome į didelį žmonių būrį. Buvo gera, kad manęs išlydėti atvyko tėvai, brolis, draugai. Smagu, kad pasirodė ir Seimo narių, buvusių ekspedicijų dalyvių. Spaudos konferencijoje skambėjo daug padrąsinimo kalbų, projekto prasmės aiškinimų. Visa išlydėtuvių atmosfera, žmonių dėmesys mums tik dar labiau padidino ryžtą kuo daugiau

atiduoti ir pasiimti iš ekspedicijos, kad jaustumėmės atidavę viską, ką tik galime ir net daugiau. Tiesiog troškau kuo greičiau sėsti į traukinį.

Netrukus išėjome į peroną, kur padainavome lietuvių liaudies dainą „Mėnulis tikras tėvas jo“. Su ja pradėjome savo dviejų savaitinių dainų maratoną, kuriam vieta ir laikas nėra svarbūs J. Tada atsisveikinau su visais artimiausiais ir pasukau link traukinio. Po trumpų pasimojavimų traukinys pajudėjo. Pagaliau... Pagaliau galėsiu atitrūkti nuo kasdienių rūpesčių, šokinėjimo nuo vieno darbo prie kito ir susitelkti vienam tikslui. Ateinančias dvi savaites nebus jokių kompiuterių, interneto, televizoriaus ir beveik mobiliojo telefono (juk turėsiu palaikyti ryšį su namais J). Labai laukiau naujos patirties, naujų įspūdžių.

Traukinyje toliau pažinomės vieni su kitais. Kelių dalyvių nemačiau iki pat ekspedicijos, todėl važiuodami link Maskvos turėjome daug laiko „apsitrinti“. Beje prieš naktį dar pramankštinome kojas Minsko traukinių stotyje. Miestas nustebino savo didumu ir modernumu – po Lietuvoje plačiai nušviestos krizės galvojau pamatysiąs vien lūšnynus ten. O vakarą baigėme diskusijomis su prof. Algiu Vyšniūnu ir žurnalistu Jauniumi Matoniu.

Liepos 8 diena

Nors pabudau jau Rusijoje, pažvelgęs pro langą mačiau tuos pačius medžius, elektros stulpus ir kelius, kaip ir Lietuvoje ar Baltarusijoje... Tik artėjant link Maskvos vis daugėjo didmiesčio detalių: dangoraižių, žmonių, neaprepiamų gyvenamų rajonų. Ankstų rytą vyrai, įsitvėrę savo „čėmodanus“, skubėjo į darbą, moterys vedė vaikus į mokyklas ir darželius. O mes jau ruošėmės lipti iš traukinio.

Lietuvos ambasados svečių namuose nusimetę kuprines, nusiprausėme, papietavome ir išėjome pasižvalgyti po vasaros kaitros svilnamą miestą. Per porą valandų aplankėme Arbato

gatvę, Raudonąją aikštę, Nežinomo kareivio kapą, GULAG'o istorijos muziejų. Pastarasis nuvylė savo paviršutinišku požiūriu į skaudų laikotarpį: „Kaliniai grožėjosi gražia neapbrėpiama Sibiro taiga“.

Apskritai, pirmuoju įspūdžiu galvojau, kad Maskva yra visai artima Lietuvai savo žmonėmis ir kultūra. Tačiau vėliau pamačiau, kokia ji yra didelė ir chaotiška. Važiuodami metro jautėmės lyg skruzdėlės ankštame skruzdėlyne – kamščiai prie kasų, kamščiai prie eskalatorių, kamščiai metro vagonė. O šioje minioje kiekvienas surūgęs veidas siekė atsiriboti nuo kito: skaitydavo knygą, klausydavosi ausinuko, maigydavo mobilųjį telefoną ar tiesiog spoksodavo pro vagono langą. Beje, metro stotys vadinamos gražiausiomis pasaulyje: gal sutikčiau su tuo, jei kas nors nuvalytų storą purvo sluoksnį nuo lubų ir skulptūrų. Taip pat mieste daug šiukšlių, keistų, niekaip nederančių pastatų, prabangių automobilių ir šalia jų besitrinančių elgetų. Pilna kontrastų, nors tuo Maskva nesiskyrė nuo kitų didmiesčių (Paryžiaus ir Seulo), kuriuose gyvenau: dar vienas pasaulio centras su didelėmis savo problemomis. Negalėčiau ilgai gyventi ten, greitai užsimanyčiau atgal į mažą, jaukų ir žalią Vilnių.

Pabuvę kelias valandas svečių namuose atsisveikinome su svetingai mus priėmusiais darbuotojais ir išvykome į oro uostą. Pakeliui išsimaudėme Maskvos duše – bekeisdami stotis netikėtai papuolėme į stiprią liūtį. Šlapiais rūbais, bet vis dar geros nuotaikos sėdome į oro uosto ekspresą J.

Vos išlipę Tadžikistano ir Sibiro ekspedicijos turėjo atsisveikinti. Jautėmės gerai vienas kitą pažinę, todėl gaila išsiskirti. Po gausybės apsikabinimų išsiskyrėme ir pasukome į savo terminalus. Jau netrukus sėdėjome lėktuve, kuris per 3 laiko juostas ir beveik 4 valandas nuskraidino mus į centrinį Sibiro miestą.

Liepos 9 diena

Skrydžio metu miegojau labai neramiai: nuolat pabusdavau nuo visokių krestelėjimų, stiuardesių pasiūlymų atsigerti ar netgi pavalgyti (pirmą valandą nakties). Net nepajutau, kaip greitai atėjo laikas leistis. Nėrę pro debesis išvydome miškų apsuptą Tomsko oro uostą. Negana to, lijo ir buvo šalta. Spėliojome, ar šiandien mūsų laukia taigos išbandymai. Susigūžę iš lėktuvo nuskubėjome link pastato. Ten mus pasitiko mažai kieno pažintas ekspedicijos vadovas Gintautas Alekna.

Sulipę į išnuomotą autobusiuką, pajudėjome link viešbučio Tomsko akademiniame miestelyje. Tądien neplanavome jokių žygių į taigą, nes reikėjo poilsio po dviejų mažai miegotų naktų, taip pat turėjome nusipirkti darbo įrankių bei maisto. Apsistojome netikėtai patogiam viešbutyje „Rubin“, kurį po kelių dienų netgi ir apdainuodavome. Po trumpo poilsio ten pakilome pavalgyti į šalia esančią kavinę. Dešimtą valandą ryto sukirtome riebios *salenkos* sriubos ir plovo: jaučiausi sotus visai dienai. Tada pasiskirstėme komandomis, ir aš su keliais vaikiniais išvykome pirkti įrankių į miestą.

Oras vis dar buvo apniukęs, nuolat lijo. Neišvaizdžiam Tomskui jis nepridėjo grožio. Miestas man priminė vaikystę Vilniaus Naujamiesčio rajone tarp apleistų pastatų, gamyklų ir metalinių garažų. Daugiabučių sienos apipelijusios, gatvės duobėtos, o jose važinėja seni „Žiguli“, „Niva“ ir „GAZ“ automobiliai. Visa tai buvo slepiama netvarkomos miesto gamtos: aukštų žolių, išsikerojusių medžių.

Užsukome į buitinių prekių turgų: mums reikėjo kirvių, pjūklų, vinių ir puodų maistui ant laužo virti. Nors daiktai paprasti, užtrukome kelias valandas parduotuvėse, kol juos atradome

ir supirkome. Grįždami į viešbutį sutikome ir maistu nešinas merginas – laukia avižinių kruopų savaitės.

Vakare susirinkome ruošti rytojaus darbui: galandome kirvius, tepėme sumuštinčius. Jautėmės jaukiai leisdami laiką drauge: dainavome, pasakojome anekdotus ir linksmas istorijas.

Liepos 10 diena

Šiandien tvarkėme 109 kvartalo kapines. Po dar vienu labai sočių pusryčių sėdome į autobusą ir nudardėjome link miškų. Bene 30 kilometrų lingavome smėlėtu miško keliuku, kuris tampa tikru liūnu, vos tik stipriau palyja. Važiuodami link kapinių laukėme artėjančių nuotykių: spėliojome, kiek uodų miške, ar daug žygiuosim. Tik mūsų vadovas jautėsi žinąs, kur mes lendame: prieš porą dienų jis apžiūrėjo apylinkes ir žadėjo daug darbo.

Išlipome netoli senos, bet vis dar tebedirbančios lentpjūvės. Jos darbininkai pasitaikė draugiški ir leido pagalsti ką tik nupirktus kirvius. Žygiuoti link kapinaičių reikėjo apie 5 kilometrus. Eidami keliu nuolat sutikdavome pravažiuojančius miškovežius, šiaip kažkur nuklydusius žmones. Žygiavome lengvai: net ir visų žadėti uodai nepuolė spiečiais. Bet tik iš pradžių...

Netrukus pasiekėme ir lietuvių kapines. Ant neaukštos kalvelės matėsi keli patręšę kryžiai, tik ant vieno vos galėjome įžiūrėti užrašą. Nieko nedelsę kibome dirbti: kapinaites reikėjo aptverti daugiau nei 50 metrų tvora. Iš pradžių šiek tiek pasitrynę, jau po kelių minučių visi plušėjome: pjovėme medžius, genėjome, žievinome ir smailinome kuolus, juos apdegino ir kalėme į minkštą šilelio žemę. Saulė kaitino vis stipriau, o nuolatiniais draugais tapo uodai. Šie nesirinko vietos ir kšdavė netgi per kojines ar pirštines. Teko griebtis tinklelio, stipraus

purškiklio, kad darbas nesustotų. Bet tvoros pamatai sparčiai dygo ir kėlė kapinaites naujam gyvenimui.

Netrukus dalis komandos su vadovu išėjo įkurti naują stovyklavietę. Mes, šeši vyriokai, likome toliau tvirti tvoros: ant sustatytų kuolų tvirtinome po du skersinius. Po kelių valandų darbas buvo baigtas. Šviesaus medžio tvora apjuosė kapinaites, prašvitusias mums. Džiaugdamiesi savo triūsu susiruošėme link stovyklavietės.

Šiek tiek paklaidžioję suradome tarp krūmų įsikūrusius mūsiškius. Vakarienė buvo ruošiama, palapinės statomos. Keliomis laisvomis valandomis naudojosi Juozas, statęs kryžių rytojaus kapinėms. Prieš ekspediciją kai kurie dalyviai mokėsi kryždirbystės iš meistrų, todėl dabar stengėsi panaudoti žinias, vos tik pasitaikė proga.

Po ilgo darbo jautėmės labai suplukę. Norėjome atsigaivinti ir nusiprausti, bet vienintelis švaraus vandens šaltinis tebuvo geriamo vandens bokštas miestelyje netoliese. Svarstėme kitus kelius ir galiausiai mūsų akys užkliuvo už čia pat telkšančios pelkėtos balos. Vanduo tamsios spalvos, šaltas, apsuptas nendrynų, bet labai nesmirdi. Užmetėme kelis rąstus ant vandens, kad padarytume savotišką lieptą prieiti arčiau. Atrodė visai patikimai, todėl Algirdas avantiūriškai nė nedvejodamas pirmas išbandė vandenį. Pasimurkdęs išlipo patenkintas. Nenuostabu, kad greitai juo pasekė ir dauguma kitų, įskaitant ir mane. Vanduo tikrai šaltas, o dugne užkliudžiau kažkokią skardą, nors kam tai gali rūpėti?! Po maudynių prie laužo skaniai sukirtome skanų plovą. Vieniems nuėjus miegoti, su kitais likome kalbėtis iki pat vėlumos. Diskutuodamas su kitais stebėjausi, kiek daug bendrų minčių turime, nors iš pirmo žvilgsnio esame labai skirtingi.

Liepos 11 diena

Mane prikėlė įsakmus vadovo paliepiamas skubėti. Iki popietės, kada grįžtume į Tomską, reikėjo aptverti dar vienas kapinaites 86 kvartale, taip pat ten pastatyti kryžių ir susitvarkyti stovyklavietę. Deja, vienas iš mūsų, balos bandytojas Algis, sunegalavo ir liko gulėti palapinėje. Visgi ir be jo, kapinėse nesuvalgome: per porą valandų aptvėrėme kelis ten esančius lietuvių kapus, nupjovėme krūmus ir virstančius medžius. Galiausiai paruošėme duobę kryžiui.

Kryžiaus nešimas, statymas kapinėse ir pašventinimas išėjo didinga abiejų dienų kulminacija. Prie jo statymo prisidėjo visa komanda, todėl norėjosi įsimintinai jį pastatyti. Kelis kilometrus nešę nuo stovyklavietės iki kapinių, įtvirtinome kryžių į duobę, apdėjome akmenimis ir plytomis. Taip pat Juozas įkasė vienos lietuviškos tremtinės perduotą partizano kulka ir pašventino kryžių. Galiausiai merginos padėjo gėlių. Tarp mūsų tvyrojo pakili nuotaika, pasididžiavimo jausmas – būtent tokių išgyvenimų ir laukiau ekspedicijoje.

Grįžę į stovyklavietę, sutvarkėme ją ir pasiruošėme išvykimui. Kaip tyčia vis labiau krapnojo lietus, todėl skubėjome iki susitikimo su autobusu vietos. Netrukus pasipylė liūtis. Smėlėtas miško kelias bematant pažliugo, o mūsų autobuso nesimatė. Susispietėme po medžiais ir laukėme jo. Po valandėlės vadovas liepė daugeliui eiti link kaimo ir ieškoti pastogės. Aš likau su juo laukti autobuso. Jo nesulaukę, nusprendėme ir mes eiti link kaimo.

Be nuotaikos žingsniavome pažliugusiu keliu, kai staiga už nugaros išgirdau variklio gausmą. Dar viena nepamirštama akimirka: slysdamas nuo vieno kelio krašto į kitą iš už kalniuko iš pradžių pasirodė baltas stogas, o paskui ir visas mūsų „GAZ“ autobusas. Džiaugėmės it pamišę. Šokome vidun ir vienas kitam rėkavome nelaikydami emocijų. Dar prieš minutę nerimavome, kas galėtų priimti 16 žmonių grupę, o nakvoti palapinėje per liūtį būtų nemaža kančia. O dabar jau šokinėjome autobuse į Tomską. Netrukus pasivijome ir likusius žmones.

Važiuodami atgal džiaugėmės gražia pabaiga. Tik Algirdui niekas nerūpėjo: autobuse visą laiką miegojo ir atrodė nekaip. Beje grįždami irgi neapsiėjome be nuotykių. Mūsų autobusas automobilių kamštyje prasilenkdamas su kitu automobiliu nulaužė pastarojo veidrodėlį. Pamatę tą, tikėjome, kad Sibire taikiai nesibaigs tai, juolab kad mūsų vairuotojas nė nepristabdęs nurūko pirmyn. Nukentėjęs automobilis sekė mus iki pat viešbučio. Tačiau pabaiga buvo visai netikėta: mūsų vairuotojas atvežęs mus ramiai išlipo iš autobuso, pakalbėjo su nukentėjusiu ir, davęs kelis šimtus rublių, atsisveikino. Gero elgesio ir paprastumo pavyzdys kiekvienam!

Liepos 12 diena

Ech kaip negera buvo pabusti – nujaučiau peršalimą. Nosis užgulusi, balsas prikimęs. Nepaisant to, visi kėlėmės ir papusryčiaavę išjudėjome į miestą. Reikėjo nusipirkti traukinio bilietus į Bielyj Jarą, esantį už kelių šimtų kilometrų nuo Tomsko. Kol vieni liko traukinių stotyje, mes nukulniavome į netoliese įsikūrusias jau uždarytas Tomsko II kapines.

Tokių apaugusių, džiunglėmis pavirtusių kapinių dar nebuvo matęs. Visgi gana greitai suradome kelis lietuvių kapelius, kuriuos iškart dalis iš mūsų ėmėsi tvarkyti. Aš nusprendžiau paieškoti dar daugiau tautiečių pėdsakų tankmėse. Didžiuliame plote buvo sunku atskirti vienus kapus nuo kitų: medžiai ir krūmynai skandino kiekvieną paminklą. Buvo keista, kodėl žmonėms nerūpėjo vos prieš keliasdešimt metų juos palikusių atminimai. Vėliau iš kitų sužinojau, kad šios kapinės – ne išimtis ir jų menką priežiūrą galima paaiškinti kultūros skirtumais. Visgi kiekvienas kapas buvo patogiai įrengtas: šalia paminklo, apkabinto dirbtinėmis gėlėmis, paprastai stovėdavo stalas, suolas, ant kurio kartais netgi palikti ir keli

buteliai. Visa tai aptverta pusmetro aukščio metaline tvora, saugojusią vietą nuo laukinių gyvūnų. Bet visa tai jau buvo seniai nenaudojama, lyg būtų pastatyta išnykusiame mieste.

Vakare važiuodami link Belyj Jaro savo kupė sutikome ir pakalbinome kelis vietinius. Iš pradžių keliavo trys kelininkai, gana nekalbūs, bet paprasti. Jiems išlipus prie mūsų prisijungė dvi rusaitės studentės. Keista, bet jos irgi buvo nekalbios: daugiausia šnekėjome mes, o jos tik atsakinėdavo. Susidariau tokį įspūdį, kad merginos pernelyg nesidomėjo tuo, kas vyksta už Tomsko srities. Todėl nekalbėjome ir apie Lietuvą, kuri joms greičiausiai atrodė lyg kitas pasaulis. Bet pagalvojęs supratau, kad Lietuvoje atrasčiau ne vieną kaimo žmogų, kuriam jokios prancūzijos, vokietijos, anglijos ar net Vilnius nerūpėtų. Skirtingiems žmonėms skirtingai mato pasaulį ir jo ribas.

Į Belyj Jarą atvykome jau vėl vakarą. Mūsų užkimštas vietinis autobusiukas nuvežė prie vienintelio 8000 gyventojų miestelyje viešbučio... Jeigu jį būtų galima pavadinti viešbučiu. Tačiau džiaugėmės gavę bent minkštą lovą ir šiek tiek vandens, o dušu planavome pasirūpinti kitą dieną. Tiesa, viešbučio administratorė ne kalbėjo, o rėkė ant mūsų. Netyčia sutikau ją eidamas į tualetą: lyg iš pasakų nužengusi Freken Bok išsoko iš patalpos taršydamosi oro gaivikliu. Pakliuvęs ant jos kelio išgirdau tiradą jos įsakmių ir piktų aiškinimų. Pasakiau „xorosho“ ir palinkėjęs geros nakties dingau jai iš akių.

Beje sublogavo dar viena mūsiškė Lina – kaip ir jau spėjusį atsigausti Algirdą, ją stipriai pykino ir kankino karštis. Šįkart kaltininku pasirinkome pietų maistą ir pasimokėme, kad žuvį ir grybus rizikinga čia valgyti. O man vis labiau ryškėjo peršalimas, jaučiau artėjantį karštį – išgėręs šilto vandens ir vaistų kritau miegoti.

Liepos 13 diena

Geriau tądien nebūčiau kėlėsis. Ar dėl kaitinančių viešbučio radiatorių, ar pačiam kūnui iškėlus temperatūrą miegojau lyg pirtyje, slogavau. Vis dėlto nenorėjau praleisti darbų, todėl tęsiau su visais. Po pusryčių susiradome vairuotoją ir išjudėjome link Rybinsko kapinių.

Pamiškėje įsikūrusiose kapinaitėse atradome bene dešimt lietuvių kapų. Vienu palaikai tradiciškai jau iškasti ir giminaičių pargabenti į Lietuvą, kiti – už dūlančių tvorų ir pūvančių kryžių. Nupjovėme senus medžius, sutvirtinome tvoreles, nudažėme aprūdijusius kryžius. Nors nebuvo tiek jėgų dabar kaip ekspedicijos pradžioje, sukomės sparčiai ir uodų ilgai nemaitinę netrukus pajudėjome link kitų kapinių.

Ištremtų lietuvių ūkininkų gyvenvietė Karelinas jau seniai išnykusi, tačiau kapines radome bene tvarkingiausias iš visų. Nemažai dėl jų pasistengė 2006 metų ekspedicija, todėl mes tik simboliškai nukirtome kelis senus medžius. Taip pat apvaikščiojome po kažkada 33 šeimas glaudusį kaimą. Belandžiodamas po likusius pamatus stebėjau, kaip žmonės įsikurdavo tokiomis sąlygomis ir įsteigdavo parduotuves, pirtį, paštą, mokyklą... Dabar ši vieta atrodo lyg pasaulio pakraštys, į kurį užklysta tik meškos ir burundukai.

Po paskutinių tos dienos kapinių sulaukę kažkur paklydusio vairuotojo, sugrįžome į Belyj Jarą. Sėdėdami krovinio automobilio tvankioje bagažinėje, kaip įprasta, dainavome lietuvių liaudies dainas ir juokavome. Prieš viešbutį miesto centre, šalia ežero, vadovas Alekna dar surengė mums ekskursiją. Jos pabaigoje parodė vietą, kur prieš aštuonerius metus meška sudraskė merginą. Pasigriebė ją prie namų ir nuvilkusi iki ežero sudraskė. Vėliau iškilus meškų pavojui prisimindavau šią istoriją. Galiausiai grįžęs į viešbutį aš jau rimtai karščiau ir greitai kritau lovoje. Kambaryje šalia prigulė ir negaluoji Lina.

Gaila, kelių valandų poilsis viešbutyje atėmė daug gerų įspūdžių iš mudviejų. Iš pradžių mūsiškiai maudėsi vietiniuose dušuose, kuriuose šiltas vanduo buvo tiekiamas iš žemės

glūdumoje tyvuliuojančių versmių. O vėliau apsilankė pas mūsų vairuotoją. Pasirodo, kad jo tėvas buvo lietuvis, kuris anksti išvykęs į gimtinę sūnaus taip ir nepamatė. Dabar kartu su žmona metisas, kaip save pristatė, svetingai priėmė mūsų ekspediciją. Vis dėlto man ir Linai kelios poilsio valandos sugrąžino daug jėgų.

Vėlai vakare mūsų laukė traukinys į Asiną. Padedami geros palydovės jame atsidūrėme keliomis valandomis anksčiau, nei turėjome. Išgėręs puodelį arbatos kelionės laiką išnaudojau brangiam miegui.

Liepos 14 diena

Asiną pasiekėme apie penktą valandą ryto. Po daugybės valandų miego jaučiausi lyg naujai gimęs, sveikata sugrįžo. Sulipę į du nuomotus mikroautobusus miegančio miesto gatvėmis pajudėjome link kitų kapinių. Šiandien mūsų tikslas – Tonguskij Bor – buvęs kaimas.

Kelias valandas siūbavome siauru Sibiro greitkelio, kurį vėliau pakeitė tiesus miško kelias. Galiausiai mus sustabdė didelės balos: iš vadovo sužinojome, kad toliau beveik 30 kilometrų pėdinsim patys. Bet juk mes tokių išbandymų jau seniai norėjome! Užsikrovėme kuprines ant kuprų ir pajudėjome smėlėtu keliu.

Žygiavome permainingai. Visų pirma saugojomės meškų, kurios vėjuotu oru galėjo neužuosti mūsų ir netikėtai pasirodyti kelyje. Tada trijų metrų padaras bėgantis, lipantis į medį ir plaukiantis greičiau nei žmogus būtų neprognozuojamas, ypatingai su meškiukais. Todėl iš šono atrodėme lyg nesuderintas keistų instrumentų orkestras: kad atbaidytų svečius, skambėjo balsai, kirviai, puodai ir kastuvai. Dar užtraukdavome ir vieną kitą jau pradainuotą lietuvių liaudies dainą. Po maždaug penkių kilometrų praėjome netoli kelių miško kirtėjų: šie išgirdę, kur einame, paklausė, ar mes neišprotėjome. Bet mes nestojome ir išnaudodami

mažas pertraukas judėjome link tikslo. Be to, oras atrodė idealus: nei saulė kepino, nei liūtys maudė, tik uodai puolė. Visgi po keliasdešimties kilometrų netyčia nuklydome į šoną, todėl teko apsisukti. Galų gale stipriai nuvargę pasiekėme kaimą. Beje, eidami link jo pastebėjome išraustus skruzdėlynus, išlaužytus avietynus ir sunerimusį vadovą. Sužinojome, kad tai alkanų meškų darbas, atliktas prieš porą dienų. Bet neturėjome didelio pasirinkimo: stovyklos vieta buvo geriausia, ką galėjome rasti beribiam tankiame miške. Netrukus įsikūrėme.

Taip pat mūsų vandens atsargos išseko. Teturėjome kelis butelius geriamo vandens. Nors šalia tyvuliavusios pelkės vanduo atrodė įtartinas, vadovas Alekna tuoj pat pademonstravo jo kokybę išgėręs kelis gurkšnius. Ieškojome šaltinių, rinkome lietaus vandenį, bet vis tiek galiausiai teko pasikliauti pelke. Skysčio spalva panaši į arbatos, o skonis šiek tiek rūgštokas. Tačiau pavirinę ir kartais prafiltravę galėjome gerti. Po vakarienės savijauta buvo gera, karščiavimo lyg nebuvo. Tačiau krito Milda ir Mingailė – abidvi stipriai supykino. Spėjome, kad greičiausiai kalta ilga ir sekinanti diena. Visi gėrėme pelkės vandenį, todėl netikėjome, kad jis būtų kaltas čia. Galiausiai pasiskirstėme naktine pamaina ir sukūrėme papildomą laužą atbaidyti meškoms.

Liepos 15 diena

Ryte sužinojome, kad stovyklavietėje liksim dar vienai nakčiai. Kelios merginos vis dar jautėsi nekaip, o mūsų laukė ne lengvesnis žygis atgal. Taip pat šiandien turėjome sutvarkyti 41 kvartalo kapinaites. Gaila, šįkart atėjo mano nedėkinga eilė likti stovyklavietėje: nešiau, pjočiau malkas, tvarkiau aplinką.

Apie vidurdienį grįžę mūsiškiai prisijungė: vieni ruošė pietus, kiti miegojo. Papietavę nusimaudėme pelkėje: šaltas vanduo atgaivino karštą dieną. Tuo metu pradėjome statyti dar

vieną medinį paminklą, šįkart kaimui atminti. Taip pat ilsėjomės, bendravome, ruošėme medieną nakties laužams.

Jau vėl vakarą susirinkome prie laužo pasikalbėti. Nors žinau, kad ankstesnės ekspedicijos dažnai tą darydavo, mes darėme tą pirmąkart. Pirmiausia, pasidalinę savo įspūdžiais ir nuotaikomis, po to žaidėme Karolio pasiūlytą žaidimą: iš patarlių knygos ištraukę sakinį jį turėjome iliustruoti šių dienų pavyzdžiu. Nors iš pradžių buvo keista, vėliau jis įsisuko ir parodė mūsų mintis. Dar labiau pažinau įdomius savo bendražygius. Taip pat džiaugiausi vis dar stipriu mūsų noru judėti pirmyn.

Liepos 16 diena

Kai pramerčiau akis, aplink mano palapinę bruzdėjo žmonės. Laukė 30 kilometrų dienos žygis, todėl skubėjome išsiruošti. Greitai sukirtau jau grikių košės dubenėlį, sumečiau daiktus į kuprinę ir kartu su kitais palikau stovyklavietę. Prieš tai dar stabtelėjome pasidžiaugti mūsiškių pastatytu mediniu paminklu Tonguskij Bor prieigose.

Žingsniuoti per tankų pelkėtą mišką kainavo nemažai jėgų. Iš pradžių keliavome buvusio siauruko pylimu. Kelias buvo toks tiesus, kad pažvelgę tolyn matėme, kas mūsų laukia už 5 ir daugiau kilometrų. Žingsniavome greitai, o pristabdyti nesinorėjo, nes kiekviename sustojime mus kaip mat apspisdavo šimtai uodų. Įsiminė, kai kažkas pabandė užmušti vieną nenaudėlį ant mano nugaros – rankos trinktelėjimu patiesė jį apie 15. Vėliau išgirdau paaiškinimą, kodėl esu taip mėgstamas jų: mano kraujo grupė yra pirma J. Purškikliai, atbaidantys uodus, tapo geriausiai mūsų draugais. Judėjome tolyn nemažindami spartos, tačiau netikėtai pristabdėme dėl vienos nuvargusios mūsiškės. Pasiskirstėme merginos neštais daiktais ir palengva pajudėjome pirmyn.

Patekę į spygliuočių mišką atsikratėme uodų spiečių. Tačiau atsirado kitų bėdų – saulė vis labiau kaitino, o smėliuotas kelias priminė klampojimą pajūrio paplūdimiu. Žygį apėmė slegianti monotonija, kurią kartais sklaidydavo mūsų dainos ar trumpi pokalbiai. Beje artėdami link kaimo sutikome vis daugiau vietinių. Iš pradžių motociklininkas su žmona pralėkė „liulka“, vėliau keliskart praskuodė ir žiguliukai. Aplink pradėjo rodytis metalo rinkėjai su ieškikliais. Šiose apylinkėse šis užsiėmimas yra vienas iš populiariesnių, mat buvusio siauruko bėgiai, jų dalys, išnykę kaimai slepia daug turto. Kiek girdėjau, viena tona metalo kainuoja iki 600 litų. Bet bendrauti su vietiniais nebuvo kada – žingsniavome pirmyn. Viena iš maloniausių dienos akimirų aplankė mus, kai priėjome tiltelį per pelkę. Vidurdienį prakaitas žliaugė nesustodamas, todėl nedvejoję visi šokome išsimaudyti į drumzliną vandenį. Akimirą pagalvojau, kad tai jau trečias kartas šioje ekspedicijoje ir apskritai mano gyvenime, kai lendu į pelkę maudytis. Anksčiau Lietuvoje niekas manęs nepriverstų maudytis pelkėje, o dabar tryškau džiaugsmu maudydamasis. Po maudynių visi jautėmės it naujai gimę ir patenkinti tęsėme žygį.

Po truputį artėjome link Baturino. Nuovargio slopinamos dainos skambėjo vis rečiau, žingsnis tapo lėtesnis, o pertraukos – ilgesnės. Būtent tuo metu pirmąkart per visą ekspediciją pajutau rimtą nuovargį, ypač vargino vandens trūkumas. Dabar buvo belikęs tik degėsių kvapo ir skonio lietaus vanduo – kaip bjauru jį gerti! Bet šalia ėję draugai padėjo susitelkti ir nesustoti. Galiausiai pasiekėme Baturino prieigas – šilėlį, kuriame matėsi pelkė. Pusė iš mūsų liko ten įkurti stovyklos, o aš su kita puse pėdinome į kaimą ieškoti vandens.

Pirmasis kaimo pastatas, kurį pamatėme, buvo kepykla, kuri atrodė lyg didelė lentpjūvė.. Užsukę pasiprašėme vandens ten buvusių dviejų seniokų. Bepildamas smėlio spalvos skystį stebėjau mus priėmusiais. Du neišskirtiniai rusų diedukai, sėdėję šalia didelės krosnies,

žiūrėjo „Kas laimės milijoną?“, gliaudė saulėgražas ir kartkartėmis žvilgtelėdavo į mus. Neatrodė, kad būtume juos labai sudominę, rodos, net nepaklausė, iš kur mes atklydome. Duonkepiei greičiausiai gyveno šiame pastate, ką kita jie veiktų čia sekmadienio vakarą. Netrukus parnešėme vandenį draugams, o patys grįžome į miestelį.

Turbūt visą gyvenimą prisiminsiu vaizdą, kurį išvydome įžengę į pagrindinę Baturino gatvę. Jos prieigose, tarp suverstų smėlio kalnų ir rastų, žaidė vaikai. Mes apsirengę armuotomis kelnėmis, užsimaukšlinę tinklelius, apsiavę nematytais batais atrodėme jiems kaip ateiviai ar išvaduotojai. Greičiausiai vienintelius juos ir sudominome savo vizitu: miestelio gatvės tuščios, o vienas kitas praėjęs žmogus rūpinosi savo rūpesčiais. Kelių tūkstančių gyventojų kaimelyje palei vieną gatvę susiglaudę mediniai pastatai, visai tvarkingi, apkalti gražiomis, raižytomis dailylentėmis. Praėję kelis namus užsukome į parduotuvę, dirbančią visą parą! Pirmiausia nusipirkome ledų – atgaivino lyg pelkės vanduo. Bevalgant mums juos lauke, muselės ir uodai skraidžiojo aplink, bet jie visiškai nerūpėjo mums. Laukėme Karolio, kuris tuo metu ieškojo autobusiuko rytojaus išvykai į kapines: gavo vietinės greitosios pagalbos GAZ'ą. Kai grįžo, supirkome maisto produktus ir grįžome į stovyklavietę.

Paskutinis vakaras taigoje praėjo puikiai. Baigę kurtis stovyklavietėje, pavalgėme skanaus Karolio paruošto risotto ir linksmi šnekučiavomės prie laužo. Išsižioję klausėmės vadovo Aleknos pasakojimo apie jo nuotykius vienoje Sibiro saloje, prisiminėme ir vertinome visą ekspediciją. Nors pabaigos dar nejautėme, supratome, kad svarbiausią ekspedicijos dalį jau atlikome. Rytoj laukė paskutinis kapinių tvarkymas.

Liepos 17 diena

Pasiilgau darbo! Iš tiesų paskutinį kartą kapines tvarkiau prieš tris dienas, bet atrodė, lyg savaites nieko neveikiau. Ryte pavalgę pusryčius, susirinkome įrankius ir išsiūbavome greitosios pagalbos automobiliu link buvusio Centralnoje kaimo kapinių. Jose buvo palaidota bene daugiausia lietuvių Tomsko srityje – apie 30. Tiesa, nemažai palaikų jau parvežti į Lietuvą, o prieš dešimtmetį praėjęs miško gaisras sudegino daugybę statytų kryžių. Beje šiose spygliuočių apylinkėse gaisrai nuolat siautėja: pravažiavome šalia supleškėjusio miško. Vaizdas sukrečiantis: gamta atrodė negyva, padengta geltonu, rudu ir juodu anglių sluoksniu. Atvykę kapinėse iškart kibome tverti tvoros – neturėjome daug laiko, reikėjo skubėti. Pjoviau pušeles ir ruošiau kuolus tvorai. Karštis tvoskė, uodai kapojo net ir per tinklelį. Nuolat stabtelėdavau atvėsti ir apsipurkšti uodus baidančiu skysčiu. Tačiau mūsų darbas davė vaisių: tvora dygo sparčiai. Beje, kokios mintys darbo metu sukdavosi galvoje? O gi paprastos – kaip nupjauti tinkamo ilgio skersinį, ką daryti su netyčia sužeistu pirštu ir panašiai... Reikėjo suktis greitai, kad suspėtume visur, todėl gilesni mąstymai, susitapatinimai su tremtiniais liko laisvesniam, kelionių iš A į B laikui. Galiausiai Miglės smūgiai į paskutinę tvoros vinį ir baigta. Geras jausmas! Sukalbame maldą prie didžiausio kryžiaus ir sėdame į autobusą.

Važiuodami atgal link stovyklavietės svajojome, kaip visi kristume į atgaivinančią pelkę išsimaudyti. Nereikėjo jokio lieptelio, svarbu, kad būtų bent kiek padoresnis vanduo. Netikėtai prieš akis išvydome ežerą. Patį tikriausią švarų, gražų, skaidrios spalvos ežerą! Šalia jo buvę kauštelėję vietiniai akis išpūtė, kai mes išsirengę iki apatinių praskuodėme gražiu paplūdimiu tiesiai į vandenį. Mums netrukde ir prasidėjęs lietus, turškėmės kaip vaikai. Kiek džiaugsmo gali suteikti tokie paprasti dalykai!

Tęsdami kelionę toliau sulaukėme kompanijos. Tie patys įkaušę rusai labai norėjo su mumis padraugauti, todėl visą kelią sekė savo prabangiu visureigiu. Nusprendėme laikytis santūriai

ir atvykę netoli stovyklavietės nekreipėme dėmesio į jų pasiūlymus. Laimei, greitai supratę, kad nieko nebus, nuo mūsų atstojo.

Vos grįžę, pavalgėme, susikrovėme daiktus, palapines ir vėl iškeliavome. Vykome į Tomską, į savo numylėtą viešbutį „Rubin“.

Liepos 18 diena

Kadangi skrydis į Maskvą laukė mūsų tik kitos dienos ankstyvą rytą, todėl visą pirmadienį apžiūrinėjome miestą. Nors šią dieną nedirba muziejai daugelyje pasaulio šalių, labiausiai norėtas aplankyti KGB muziejus buvo atviras. Beje, nuoširdžiai tikėjomės ten pamatysią sovietų režimo veiksmus teisinančią ekskursiją, bet buvo priešingai. Mus lydėjusi darbuotoja papasakojo apie kalinimus, vykdytus nusikaltimus panašiu požiūriu, kokį pateikia mūsų istorikai. Daugeliu atveju ji netgi piktinosi dabartinės Rusijos politika, kuri iškreipia faktus mokyklų programose, kad išaukštintų šalį ir jos istoriją. Moteris niūriai atsiliepė apie valstybės ateitį, bet daug tikisi iš religinių bendruomenių, kurios nuolat skatino demokratizaciją šalyje.

Po muziejaus papietavome, keliese pavaikščiojome po vietines parduotuves, turgų ir galiausiai grįžome į viešbutį. Pavakarės miegas rodėsi visai naudingas prieš bemiegę naktį. O vakare vadovas Alekna pakvietė mus pažiūrėti filmo apie 2004 metais vykusią ekspediciją į tą pačią Tomsko sritį. Jei žiūrėčiau jį prieš ekspediciją, turbūt susidaryčiau kur kas didingesnį ir simboliškesnį vietovių įspūdį nei dabar. Žiūrėdamas mačiau vietas, po kurias vaikščiojome, kurias lietėme ir tvarkėme, jokių gilių simbolinių poteksčių. Įdomu, kaip man jos atrodo prisiminus jas po kurio laiko.

Liepos 19 diena

Belaukdamas išvykimo į oro uostą naktį nusnūdau ant viešbučio sofos. Ketvirtą valandą ryto susikrovę mantą į autobusą atsisveikinome su mūsų vadovu, kuris dar savaitei liko Sibire, ir išvykome į Tomsko oro uostą. Miestas vis dar giliai miegojo: gatvėse matėsi vos keli automobiliai ir žmonės. Be didesnių problemų įsėdome į lėktuvą, kur atradome laiko papildomam miegui. Vis dėlto ankstyvi pusryčiai ir pašnekesiai su kitais neleido daug ilsėtis.

Išlipę Maskvoje laukėme ekspedicijos į Tadžikiją dalyvių. Po beveik valandos greitai praėję pro muitinę (ačiū Maskvos oro uosto darbuotojams!) jie pasirodė: kiek įdegę, pablyškę, bet laimingi. Traukinyje nuo oro uosto iki miesto nesustodami dalijomės įspūdžiais, stebėjomės vieni kitų nuotykiams: tomskiečiai – tadžikų karščiais, tadžikai – tomskiečių pelkėmis. Maskvoje vėl apsistojome ambasados svečių namuose. Nusiprausę keliavome į menamą Pietų Lietuvos srities partizanų vado Adolfo Ramanausko – Vanago palaidojimo vietą. Tiesa, niekas iki šiol negali visiškai patvirtinti, kad ten jis yra palaidotas. Kadangi dauguma KGB tardytų žmonių čia buvo laidojami, tai tėra spėjama jo amžino poilsio vieta. Po to vykome į Liubiankos aikštę, prie paminklo, skirto pagerbti Gulago aukas. Deja, aikštė buvo pilna policininkų, kurie ją buvo užtvėrę rekonstrukcijai, įdomu, ar tikrai. Tiesa, jie leido Linai padėti gėlių prie Solovkų akmens.

Po pietų pailsėję svečių namuose išsiruošėme kelionei, šįkart pagaliau į Lietuvą. Susėdę į traukinį toliau dalinomės įspūdžiais iš ekspedicijų, apžiūrinėjome nuotraukas ir laukėme grįžimo į Lietuvą. Taip pat daug laiko praleidome kalbėdamiesi apie ekspediciją, draugus, lietuvius, apskritai gyvenimą. Kalbėjomės nuoširdžiai, nesirinkdami žodžių, bet ne tuščiai. Galiausiai supratau, kaip man pasisekė pažinti tiek daug skirtingų, bet tuo pačiu protingų, savo tikslams ir principams atsidavusių jaunų žmonių.

Liepos 20 diena

Pagaliau Lietuva! Nors praėjo tik dvi savaitės, spėjau pasiilgti jos. Artėdami link stoties pro langus išvydome gausybę žmonių, žurnalistus. Išlipęs iš traukinio pirmiausia pasisveikinau su manęs sutikti atėjusia šeima. Taip pat apsidžiaugiau čia pat buvusiais draugais. Vėliau keli žurnalistai užkalbino: kaip ir išvykstant, galvoje sukosi pilna minčių, bet kažko konkretaus, tvirto ir reikšmingo nebuvo. Matyt, reikėjo laiko apmąstyti, kas nutiko, prisiminti akimirkas ir padaryti išvadas.

Po gražaus sutikimo visi dalyviai sutarė kartu papusryčiauti. Šįkart Didžiąja gatveėjome pavargę, ne tokie pasitempę, bet laimingi ir atlikę svarbų darbą. Simboliška, pakeliui atsitiktinai pagelbėjome į kliniką ieškojusiai kelio ir vos prareginčiai senolei. Totorių tautybės moteris papasakojo mums apie savo gyvenimą, vargus, išaugintą sūnų, apgailestavimą, kad neišmoko savo tautos kalbos. Kataraktos operacijai išsiruošusią moterį palydėjome iki klinikos ir atidavėme tiesiai į medikų rankas. Gražus tęsinys Sibire pradėtiems geriems darbams!